ČIA KELIO PRADŽIA

2019 m. sausio 18 d. Nr. 1

Krašto istorija – projekte „Čia kelio pradžia“

Gedimino Nemunaičio nuotr.

„Ukmergės žinios“ šiemet vėl sulaukė palankaus Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo įvertinimo. Teigiamai įvertintas mūsų parengtas projektas „Čia kelio pradžia“.

Plėtodami pernai vykdytą projektą „Kai miesto akmenys prabyla“ rašėme apie asmenis, prisidėjusius prie mūsų miesto kūrimosi. Šiemet plačiau rašysime apie Ukmergės rajono kaimeliuose gimusius ir iškiliais tapusius savo kraštą garsinančius žmones.

Tai žmonės, pasiekę didelių laimėjimų mokslo, meno, literatūros, politikos, sielovados srityse ir garsūs ne tik Lietuvoje, bet žinomi ir pasaulyje. Tai asmenybės, gyvenusios ir kūrusios įvairiais laikmečiais. Rašysime ir apie jų gimtuosius kaimus bei miestelius, jų herbų atsiradimo istorijas, apie tai, kaip tie kaimai atrodė anuomet ir kokie yra šiandien.

Seimas šiuos metus yra paskelbęs Vietovardžių metais ir Lietuvos valstybės Prezidento Antano Smetonos metais. Taigi bus puiki proga išsamiau savo skaitytojams pristatyti, kaip ir kodėl vadinosi garsius žmones užauginę mūsų krašto miesteliai, kuo vietovardžiai svarbūs šiandieniniame pasaulyje. Ukmergės rajonas davė Lietuvai puikią Antano Smetonos asmenybę – bus proga išsamiau paanalizuoti nuo Lėno kaimo kilusio pirmojo šalies Prezidento vaikystę ir darbinę veiklą.

Nukelta į 8 p.

Rajone – unikalios baltų kultūros vertybės

Ant Radžiūnų Saulės krėslo Saulės mitus pasakoja dr. Daiva Vaitkevičienė.

Asmeninio archyvo nuotr.

Po Lietuvą keliaujantys ir mūsų protėvių praeitį tyrinėjantys šalyje žinomi mokslininkai Vykintas ir Daiva Vaitkevičiai užsuko ir į mūsų rajoną. Ekskursijų „Vykinto keliai“ organizatoriai čia pakvietė susipažinti su baltų kultūros vertybėmis.

Vaidotė ŠANTARIENĖ

Prof. dr. V. Vaitkevičius – ekskursijų sumanytojas ir vadovas, knygų autorius, archeologas, baltų šventviečių tyrinėtojas ir žygeivis. Nuo 1993 m. rengia ekspedicijas, skirtas pažinti Lietuvos kraštą, gyventojus, kultūrą, baltų genčių paveldą. Už kompleksinius Lietuvos ir etninių lietuvių žemių tyrinėjimus 2011 m. jam paskirta dr. Jono Basanavičiaus premija.

Dr. D. Vaitkevičienė – knygų autorė, paskaitininkė, baltų religijos ir mitologijos tyrinėtoja, semiotikė. Šventai ugniai, deivei Laimai, užkalbėjimams, tikėjimams ir daugeliui kitų temų skirtų knygų ir straipsnių autorė. Nuo 1994 m. kompleksinių ekspedicijų Lietuvoje ir Baltarusijoje dalyvė ir vadovė.

Šie unikalių ekskursijų rengėjai bendraminčius neseniai pakvietė apsilankyti ir Ukmergės krašte. Vieną iš prieš Kalėdas surengtų ekskursijų lengvaisiais automobiliais pavadino „Saulės krėslas ir kiti nepaprasti baltų mitai apie dangų ir žemę“. Norinčiuosius kvietė registruotis internetinėje erdvėje.

Nukelta į 8 p.

Jie garsina Ukmergės kraštą

Sukanka 110 metų, kai 1909 m. sausio 3 d. Šalnų kaime, Taujėnų valsčiuje, Ukmergės apskrityje, gimė Vaclovas Baravykas, pedagogas, leksikografas. Sukanka 45 metai, kai 1974 m. liepos 26 d. Vilniuje jis mirė.

***

Sukanka 70 metų, kai 1949 m. sausio 3 d. Juodžiūnų kaime gimė Algirdas Kopūstas, mokslinis agronomas, politinis ir visuomenės veikėjas. 2004–2013 m. Ukmergės rajono savivaldybės meras.

***

Sukanka 105 metai, kai 1914 m. sausio 6 d. Šveikautiškių kaime, Taujėnų valsčiuje, Ukmergės apskrityje, gimė Benediktas Mačikėnas, choro dirigentas, pedagogas, daugelio chorų vadovas, Kauno miesto dainų švenčių organizatorius ir vyriausiasis dirigentas, Lietuvos dainų švenčių, chorų sąskrydžių ir Baltijos studentų dainų švenčių „Gaudeamus“ dirigentas.

***

Sukanka 65 metai, kai 1954 m. sausio 7 d. Ukmergėje gimė Raimundas Dužinskas, socialinių mokslų daktaras, docentas.

Ukmergės rajono savivaldybės Vlado Šlaito viešosios bibliotekos inf.

Žūties atminimą įprasmino žygiu

Žygio, skirto A. Smetonos žūties sukakčiai atminti, dalyviai.

Šiemet sausio 9-ąją sukako 75 metai nuo Lietuvos Prezidento Antano Smetonos žūties JAV. Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą į emigraciją pasitraukęs pirmasis mūsų šalies vadovas žuvo Klivlendo mieste per namuose mįslingomis aplinkybėmis kilusį gaisrą.

Šią datą žygiu įprasmino šiaulietis Mindaugas Stakutis.

Keliauti ir žygius organizuoti mėgstantis vyras nutarė su komanda pėsčiomis nueiti iki Prezidento tėviškės mūsų rajone, Užugiryje.

Sako, kad paminėti būtent šią datą sumanymas kilo dar praėjusiais metais. Nutarė žygį pradėti Panevėžio rajone, Raguvoje.

Iš ten eiti per Genėtinių kaimą, Alančius, Atgailos kaimą, Vadoklius, o iš jų – į Užugirio dvarą prie Lėno ežero.

„Žygeivių susirinko 23. Jauniausiam 7-eri. Atvyko grupė mokinių iš Anykščių, buvo žmonių iš Panevėžio, Kauno ir Šiaulių. Turėjo būti ir viena ukmergiškė, bet neatvyko“, – pasakojo Mindaugas.

Ryte kelionę pradėję ir temstant baigę, žygio dalyviai įveikė 32 km.

Aplankė Raguvos aikštėje esantį šventam Florijonui skirtą paminklą, Raguvos vėjo malūną, 1863 m. sukilimo mūšio vietos paminklą Genėtinių kaime, Alančių dvaro griuvėsius.

Apžiūrėtas buvusio Atgailos kaimo kryžius, Mikėnų vėjo malūnas, Vadokliuose esantis Vyčio apygardos partizanams paminklas.

Kelionės tikslas – Užugiryje esantis Antano Smetonos dvaras. Jį pasiekė jau temstant.

Pirmojo šalies Prezidento žūties sukakčiai atminti žygį surengęs Mindaugas pasakojo, kad kelionės po Lietuvą – jo pomėgis. Apie tai skelbia ir kitus kviečia per feisbuką paskyroje „Senuobines musu buociu tradicijos“. Kasmet dalyvauja 30 ir daugiau žygių bei pats į juos telkia bendraminčius.

UŽ inf.

A. Morkūnas: gyvenimą paskyręs Botanikos sodui

Želvos kraštas išaugino daug garsių asmenybių. Vienas jų – buvęs Kauno botanikos sodo direktorius, plačios erudicijos farmacijos, biochemijos ir augalų fiziologijos mokslininkas Algimantas Morkūnas.

Gimė A. Morkūnas 1927 m. kovo 1 d. Želvoje. Baigė tuometinę Ukmergės vidurinę mokyklą, mokėsi Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Farmacijos skyriuje ir 1949 m. įgijo provizoriaus specialybę.

Įsidarbino Lietuvos vyriausiojoje farmacijos valdyboje, kur jį pastebėjo prof. J. Dagys ir paskatino stoti į aspirantūrą. 1951–1954 m. A. Morkūnas buvo Biologijos instituto aspirantas, kurio tyrimų bazė – Kauno botanikos sodas.

Nukelta į 8 p.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Krašto istorija – projekte „Čia kelio pradžia“

Atkelta iš 7 p.

Vykdydami projektą norime pabrėžti regioninės kultūros vaidmenį, sudaryti kultūros prieinamumo ir sklaidos sąlygas ir taip didinti regionų patrauklumą. Kartu įgyvendinsime ir šviečiamiesiems projektams keliamus tikslus – ugdysime kalbos kultūrą, skatinsime dorovinių ir dvasinių vertybių sklaidą.

Rašydami pasirinktomis temomis prisidėsime prie Ukmergės krašto gyventojų nacionalinės savimonės, etnokultūrinės tapatybės, istorinės atminties stiprinimo. Viešai įprasminsime nacionalinės kultūros paveldą, etinių ir dvasinių vertybių sklaidą, skatinsime viešus svarstymus apie asmenybės ir bendruomenės kūrybinės saviraiškos procesus.

Redakcija

A. Morkūnas: gyvenimą paskyręs Botanikos sodui

Atkelta iš 7 p.

Algimantas Morkūnas. Gamtostyrimai.lt nuotr.

A. Morkūnas didelės apimties disertaciniame darbe, kurį apgynė 1956 m., pateikė svarbias aliejinių ir techninių augalų biologines savybes, auginimo technologijos tyrimus ir jų taikymą aliejaus gamybai.

Dr. A. Morkūno mokslinės prognozės apie jo tyrinėtų augalų perspektyvumą šiuolaikinei farmacijai, maisto pramonei, žemdirbystei Lietuvoje ir pasaulyje pasitvirtino. Pastaruoju metu aliejiniai ir sideraciniai augalai (ypač žieminis rapsas), jų biologinės savybės ir biotechnologija tyrinėjami Lietuvos žemdirbystės instituto, Lietuvos žemės ūkio universiteto bei kt. šalių mokslo darbuotojų.

A. Morkūnas, apgynęs daktaro disertaciją, tęsė mokslo tiriamąjį darbą Kauno botanikos sode. Jis nustatė vynuogių ir riešutmedžių fiziologines savybes tirdamas jų introdukciją ir aklimatizaciją Lietuvoje.

Nuo 1959 m. Kauno botanikos sodas tampa Botanikos instituto sektoriumi, o nuo 1961 m. dr. A. Morkūnas Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo nutarimu skiriamas Lietuvos MA Botanikos instituto Botanikos sodo direktoriumi.

Jis 13 metų vykdė atsakingas administratoriaus pareigas, aktyviai dirbo mokslinį ir pedagoginį darbą. Kartu su mokslo darbuotojais tyrė vaistinio valerijono, pipirmėtės veislių biologines ir biochemines savybes, nustatė ir įvertino vaistinės augalinės žaliavos kokybę ir produktyvumą. Dabar šių augalų vaistinė žaliava turi didžiausią paklausą gamybai ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje.

Dr. A. Morkūnas aktyviai bendradarbiavo su įvairių institucijų mokslo darbuotojais, geranoriškai siūlė savo idėjas, patarimus bei savo darbais prisidėjo prie Kauno botanikos sodo Vaistinių augalų skyriaus kolekcijų praturtinimo ir augalų gilesnio tyrimo. Šie moksliniai darbai pagrindžia šiuolaikinės vaistažolininkystės mokslo koncepciją. Didelis jo nuopelnas plečiant ir modernizuojant biocheminę laboratoriją ir tobulinant analizės metodus.

1970 m. A. Morkūnui ir bendraautoriams iš Politechnikos instituto (dabar KTU) pripažintos autorinės teisės tarptautinės reikšmės išradimui – naujam augimo stimuliatoriui, kuriuo prieš sėją apdirbamos daržinių pupelių (lot. *Phaseolus vulgaris L.*) sėklos.

1974 m. Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo nutarimu jis skiriamas vaistinių-techninių ir maistinių-pašarinių augalų sektoriaus vadovu, kur dirbo iki pat mirties.

Nuo 1975 m. su mokslo darbuotojais: dr. Stasiu Gudanavičiumi, dr. Nijole Stankevičiene, dr. Ona Gražina Juknevičiene, dr. Sofija Dagyte, dr. Elze Penkauskiene, dr. Silvija Rimkiene pradėjo naujo pobūdžio kompleksiškus vaistinių, prieskoninių augalų tyrinėjimus, kurių tema – augalinio pasaulio racionalaus panaudojimo, perdirbimo ir apsaugos biologiniai pagrindai.

Tuo laikotarpiu buvo vykdomi ir sutartiniai darbai su Sveikatos apsaugos ministerijos vyriausiąja farmacijos valdyba. Svarbūs biologiniai ir biocheminiai vaistinių, prieskoninių augalų savybių tyrinėjimai. Introdukuoti ir aklimatizuoti vaistiniai, prieskoniniai, techniniai augalai ir dabar auginami Vytauto Didžiojo universiteto Kauno botanikos sodo vaistinių augalų, prieskoninių ir medingųjų augalų kolekcijose-ekspozicijose, apynių kolekcijoje.

Dr. A. Morkūnas 31 metus dirbo Kauno botanikos sode – vienintelėje darbovietėje, paskelbė daugiau kaip 50 mokslinių straipsnių ir keletą metodinių knygų kartu su bendraautoriais.

Mirė jis 1983 m. balandžio 19 d. Kaune.

Pagal mokslasplius.lt parengė Vilma Nemunaitienė

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Rajone – unikalios baltų kultūros vertybės

Atkelta iš 7 p.

Žygio metu aplankė Kukavaičio kalną Šventosios pakrantėje, aprašytą dar XVI a. Lietuvos metraščiuose, Deltuvos akmenis iš aplinkinių šventviečių, Ukmergės piliakalnį, unikalų Radžiūnų, Saulės krėslu vadinamą, alkakalnį. Taip pat viešėjo Užulėnio senųjų amatų centre, kur kepė šventinę Kalėdų duonelę.

„Vykinto keliai“, pasakojo V. Vaitkevičius, atvedė prie Radžiūnų kaimo lauke esančios Saulės krėslu vadinamos kalvos. „Lietuvoje ir Latvijoje ji – vienintelė, – teigia profesorius. – Belaukiant saulėgrįžos lankyti Saulės krėslą, pabūti ant jo simboliška, tai labai gera proga pasakoti apie baltams būdingus iki šių dienų išsaugotus Saulės mitus: apie Saulės šeimą, obelų sodą, pievų augalus, teikiamą sveikatą, globą ir dar daugelį kitų nepaprastų dalykų. Ir džiugu, kad norinčių keliauti, klausytis nestinga.“

Tiesa, neslėpė jis, besirengiant kelionei teko su talka sutvarkyti Saulės krėslą.

Keliauja nuo seno

Mokslininkai pasakoja keliaujantys visą gyvenimą: „Pradėjome nuo pėsčiųjų žygių, o šiandien dažnai sėdame ir į lengvąjį automobilį. Kiekvienais metais kviesdavome draugus į pavasarines, gimtadienines ir kitokias progines ekskursijas po Lietuvą, dalijomės atradimais, pasakojimais ir įžvalgomis. Visada jutome palaikymą ir buvome skatinami kviesti į tokias keliones platesnį žmonių ratą. Pernai pasiryžome ir įkūrėme mažąją šeimos bendriją, kurią simboliškai pavadinome „Vykinto keliais“.

Vykintas žygeiviu tapo dar mokykloje. 1990-aisiais kartu su Daiva pradėjo rengti savarankiškas archeologines, tautosakines, kompleksinių tyrimų ekspedicijas, kurių metu lanko žinomas ir ieško dar neatrastų kultūros paveldo vertybių.

2009–2010 m. Vykintas buvo keliautojų ypač mėgstamo ir vertinamo Lietuvos kelių atlaso su tūkstančiais lankytinų vietų ir reikšmingiausių paminklų aprašymais specialiuoju redaktoriumi. Kartu su bendraautoriais – habil. dr. Valentinu Baltrūnu ir D. Vaitkevičiene – išleido pažintinių leidinių apie Lietuvą.

Ieško baltų šaknų

„Vykinto keliai“, pasakoja jie, veda prie baltų paveldo vietų. „Jos kruopščiai atrenkamos ir suveriamos į grandinėlę taip, kad taptų tam tikru tematiniu pasakojimu ir paveikslu, pvz., „Dainavos krašto mitai ir istorija“. Sumanymas senas ir išmėgintas. Jis brendo Nacionalinės regionų plėtros agentūros užsakymu rengiant Baltų kultūros kelio galimybių studiją. O kelionių vartus plačiai atvėrė idėja kviesti žmones keliauti nuosavais automobiliais“, – aiškino V. Vaitkevičius.

Pasiekus lankytiną vietą, čia pasigirsta Vykinto ir Daivos pasakojimai, viskas neskubant apeinama, pabūnama, pasidairoma, jei yra noro, skamba bendra daina, sutartinė... „Vieni ekskursantai keliauja šeimomis, kiti – draugų rateliais. Vieni siekia pažinti gimtąjį kraštą ar apylinkes, kiti atvyksta kelis šimtus kilometrų, nes ieško baltiškos tapatybės ir nori geriau pažinti piliakalnius, pilkapius, šventuosius kalnus, akmenis, šaltinius“, – sako jis.

Deltuvoje prie kultūros namų stovintis akmuo su dubeniu yra iš Pagojės kaime buvusios baltų šventvietės, jam – daugiau kaip 600 metų.

Ukmergė – unikali

Tikina: „Ukmergės krašte daug žymių, galima drąsiai sakyti – unikalių baltų kultūros paminklų. 1983 m. Obelių kaimo ežero dugne buvo rastas XIV a. kapinynas: mirusiųjų palaikai buvo deginami, pelenai beriami į vandenį. Sukinių miške išliko Mokais vadinamų akmenų šeima, o kitapus Šventosios stūkso Kukavaičiu vadinamas kalnas, minimas dar XVI a. Lietuvos metraščio legendinėje dalyje.“

Keliautojai prisipažįsta: rengiant ekskursijas, tikrinant kelius, apžiūrint vietas visuomet džiugina sutikti žmonės, jų nuoširdumas ir paprastumas.

„Štai lapkritį keliavome į rytinę Ignalinos rajono dalį (apie Naująjį Daugėliškį), garsėjančią baltų kultūros vietomis. Kokio būta Grybėnų kaimo bibliotekininkės ir bendruomenės narių džiaugsmo sužinojus, kad „Vykinto kelių“ ekskursija ves ne į Ginučius, Ladakalnį ar Bitininkystės muziejų Stripeikiuose – paprastai keliaujama ten ir tik ten, – šypsosi jie. – Esam dėkingi už priėmimą ir Ukmergės rajono Deltuvos bendruomenei, kuri įsileidžia į šiltus namelius pavalgyti (keliautojai maisto pasiima iš namų), pradžiovinti rūbus.“

Sutartinės – užulėniškai

Įsimintina vadina viešnagę Užulėnio kaime esančiame Užugirio senųjų amatų centre, kur kartu su Odeta Lukošiūnaite kepė šventinę duonelę. „Čia pat, keliautojų rate, muzikavo Gvidas Kovėra – prieš dvidešimt ir daugiau metų jis vienas pirmųjų Lietuvoje paėmė į rankas dūdmaišį ir niekuomet jo nebepaleido“, – pasakojo V. Vaitkevičius.

Kalėdinę nuotaiką kūrė dainos, pritariant kanklėms, taip pat Užulėnio kaimo sutartinės. Jos, tikina, rengiantis šiai ekskursijai, tapo tikru atradimu: „1935 m. iš Užulėnio sutartinių giedotojų grupės, kuriai vadovavo Prezidento Antano Smetonos brolienė Marijona Smetonienė, užrašyta daugelis unikalių tekstų. Giedotojos buvo pakviestos į Kauno radiofoną, kur jų atliekamos sutartinės įrašytos į vinilines plokšteles. Šiandien šie įrašai įskaitmeninti ir viešai prieinami internete. 1937 m. Zenonui Slaviūnui dar negirdėtų sutartinių Užugirio kieme pagiedojo Prezidento seserys. Tad iš „Vykinto kelių“ ekskursijos dalyvių lūpų Užulėnyje skambėjo Užulėnio sutartinės!“

Šiemet, anot pašnekovų, „Vykinto keliai“ ves į Raseinius, Aukštadvarį, Elektrėnus, Kaišiadoris, kitus kraštus. Į Ukmergę jie žada grįžti vėliau – smalsuolius kvies keliauti Šventosios pakrantėmis.